

TÜRKİYE'DE DEMOKRATİK PLANLI KALKINMA

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 1 Mart 1922 günü yapılan Üçüncü Yıl Kalkınma Planlama Toplantısı'nda Mustafa Kemal, "bundan sonraki iktisat siyasetimizde, tespit etmiş olduğumuz temel esaslara uygun olarak hazırlanacak bir plana göre Bakanlar Kurulu'muzun harekete geçmesini bekliyoruz" demektedir.

1914-1918 yılları arasında Birinci Dünya Savaşı'nda askeri amaçlarla geliştirilmişti. Sosyalist sistem planlamayı 1920'lerde kullanmaya başladı. Dünyada 1929 İktisadi Buhranı'ndan sonra piyasalara belli düzenleyici amaçlarla müdahalede bulunabileceği görüşünün yaygınlaşması, plan fikrinin sivil kesim tarafından alınıp uyarlamasına yol açtı; piyasa ekonomilerine uygun planlama yöntemlerinin de gelişmesini teşvik etti.

Sanayi Planı-I : 1930'larda plan fikrinin teknik yöntemlerle gelişmeye başlamasından sonra plan yapmaya ilk başlayan ülkelerden biri Türkiye olmuştur. Cumhurbaşkanı Atatürk, Başbakan İsmet İnönü ve Sanayi Bakanı Celal Bayar Sanayi Planı'nın hazırlanması ve 1934-1938 arasında uygulanması ile birinci derecede meşgul olmuşlardır.

Sanayi Planı-II'nin tasarlanması sırasında, yabancı bir petrol uzmanının, "Anadolunun altında petrol bulunur; büyük yatırım yaptırmanızı gerektirir" önerisi, Atatürk'ün, "**Türkiye'nin çocukları, Batı'nın teknolojisinin haraçgüzarı olarak değil, kendi icadettikleri tekniklerle değerlerimizi dünyaya çıkarabilirler,**" görüşüyle karşılaşılır.

Yurtiçinde bolluğun ve emniyetin, yurtdışında gücün ve piyasalara hakimiyetin kilidi üretim-bilgisi/sanayi-bilgisi/teknolojidir; bunun anahtarı ise, insan bilgi ve deneyiminin ülke amaçlarına hizmet edecek şekilde çalışmasıdır. Çağın anahtar kavramına Atatürk sahipti; Türk kalkınma planlamacılığının yolu böyle çizildi:

"TEKNOLOJİ ÜRETİMİ ve SAHİPLİĞİ"

Ülkemizin dünya teknoloji üretiminde pay ve söz sahibi olması süreklilik kazanıncaya kadar Türkiye'de Devlet Planlama Teşkilatı'nın çok boyutlu ve etkili yönlendirmesine olan ihtiyaç devam edecektir.

Türkiye 1960'da "**planlı kalkınma kurumu**"nu getirirken milletimizin isteği açıktı:

Hedef	: Türkiye'nin ihtiyaç ve Kaynaklarıyla uyumlu "özgün sanayi toplumu" haline gelmek
Yol/Strateji	: Sanayileşme
Yöntem	: Demokratik planlı kalkınma

Dış gözlemcilerin yorumları ise bilinçliydi: "Türkiye, nihayet, ulus ve ülke inşa etmenin sistem kurumunu kurdu; artık süreklilik beklenebilir!"

"Sanayileşme stratejimizin felsefesi **tasarruf ve yatırım** esasına dayanır. Bunun için planlamanın ve planların temel işlevleri arasında:

- İktisadi istikrar
- İşgücünün yetiştirilmesi
- Denge
- İdari teşkilatın ıslahı

önkoşul olarak kabul edilmiştir."

Güçlüklerine rağmen, Türkiye "demokrasi" ile "kalkınma"yı birlikte yürütme azmini ve başarısını göstermiş sayılı ülkelerdendir.

Türkiye'de Plan Hazırlama ve Plan Uygulamanın Demokratik Süreci

1961 Anayasası ile (Madde 41, 44) planları "demokratik usullerle" hazırlama ve uygulama görevi verilmiştir. Planlar hazırlamak ve plan uygulamasının koordinasyonunu yürütmek üzere 30 Eylül 1960 yılında Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) ve Yüksek Planlama Kurulu (YPK) kurulmuştur. Plan hazırlama ve uygulama sürecinin teknik birimi DPT merkez teşkilatı, ilk basamak siyasi karar organı ise YPK'dır.

Plan Hazırlığı Sürecinde Devlet Planlama Teşkilatı :

- Tüm kesimlerin katkı, talep ve önerilerini toplayan
- Toplumun tüm kesimlerinin temsil edildiği Özel İhtisas Komisyonlarıyla (ÖİK) katılımcı bir yöntemi kullanmak üzere örgütlendirilmiş
- Tüm kaynakların kalkınmaya yönlendirilmesini sağlayan
- Kalkınma ve strateji seçeneklerini hazırlayan
- Ülke boyu plan taslaklarını seçenekli hazırlayan
- Planlara dayanarak bütçe büyüklüklerini veren, yatırım bütçelerini

hazırlayan

- Planların bölgeselleştirilmesini yapan, il planlarına çerçeve veren bir "**teknik kurum**"dur.

Kalkınma Seçenekleri ve Demokratik Tercih :

- Bakanlar Kurulu kalkınma seçeneklerini DPT'nden ister.
- Plan stratejisi Bakanlar Kurulu tarafından belirlenerek Resmi Gazete'de yayınlanır; DPT'nin görevi bu stratejiye göre Plan hazırlığını yapmaktır.
- Hazırlanan seçenekli plan, program ve bütçe önerileri, seçilmiş, Bakanlardan oluşan siyasi bir kurul niteliğindeki **Yüksek Planlama Kurulu**'nda teknik sorgulamaya tabi tutularak değerlendirilir. Kurul'un önerisi Bakanlar Kurulu'na götürülür.
- Seçimle gelmiş **Bakanlar Kurulu**'nce karara bağlanır ve Meclis'e sevk edilir.

Plan'ın Yasallaşması :

Planlar ve planlara dayalı yıllık programlara dayalı bütçeler:

- Milletvekillerinin oluşturduğu TBMM **Plan ve Bütçe Komisyonu**'nda,
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu'nda milletvekilleri tarafından yasalaştırılır.

Plan ve Program Uygulaması :

Plan'ların uygulamasını yürütmekle yükümlü devlet teşkilatında gereken idari reform, ne yazık ki, 1960'larda vaktinde yapılamamış, **plan sürecinin, mevcut kamu karar ve icra düzenine belirleyici bir unsur olarak dahil edilmesi** yoluna gidilmiştir. İdari düzenlemelerin kalkınma ihtiyaçlarına uygun olarak aşama aşama yapılması gereğinden vazgeçilme-

yerek, hükümetçe DPT'nda "Mali ve Hukuki Tedbirler" birimi (bugünkü Hukuki Tedbirler ve Kurumsal Düzenlemeler Dairesi) kurulmuştur.

- Planlar ve Yıllık Programları, kamu kesimi için emredici, özel kesim için yol göstericidir; özel kesime yol göstericiliğin başlıca aracı teşvik düzenidir.
- Plan ve Yıllık Programlarının uygulanması Bakanlar Kurulu'nun görevidir.
- Yıllık Programların uygulanması kamunun icracı kurum ve kuruluşları eliyle yerine getirilir. Plan uygulamasının **yıllık** sürecinde kamu kuruluşları dört katmanda işlev görür:

Planlama: İcra Planlarının ayrıştırılması ve tamamlayıcıları DPT istişaresi ile APK'lar, İl planlama Müdürlüklerince

Yöneltme: Makro politika araçlarının Plan - Program politikalarına göre yönetilmesi: Özerk Merkez Bankası (para ve kur), Maliye Bakanlığı (vergi), Hazine Müsteşarlığı (paranın akış düzeni), serbest piyasa düzenleyicileri (özerk kurullar)

İcra : Fiili uygulamanın yapılması
Bütün icracı bakanlık, bağımsız genel müdürlük ve daireler; bütçe uygulaması (Maliye Bakanlığı ve Hazine Müsteşarlığı)

Denetim : Uygulama sürecinin denetimi

İcra kuruluş iç denetimi (APK'lar ve iç denetim örgütü)

DPT denetimi (izleme, değerlendirme, raporlama düzeni)

Başbakanlık denetimi (Yüksek Denetleme Kurulu);

Cumhurbaşkanlığı denetimi (Devlet Denetleme Kurulu),

TBMM adına bütçe uygulamasının denetimi (Sayıştay),

TBMM denetimi (Plan ve Bütçe Komisyonu, KİT Komis.).

- Uygulamada dengelerin korunması, Ekonomik Sosyal Konsey'e danışarak yapılır.
- Uygulama sırasında mali konulardaki plan politikalarının yorumu ve gerekebilecek güncel mali yönlendirmeye, bakanlardan ve teknisyenlerden oluşan "**Para ve Kredi Koordinasyon Kurulu**" destek sunar.
- Uygulama sırasında gereken her türlü uyarılama, seçimle gelmiş Bakanlardan oluşan "**Yüksek Planlama Kurulu**"nca Plan ve Program bütünlüğünü koruyan Kanun'a uygun olarak yapılır.

Plan Uygulaması Sürecinde Devlet Planlama Teşkilatı:

- Plan uygulamasının koordinasyonuna icra planlarıyla yön gösteren ve işbölümü yapan (icracı kuruluşların kurumlaşmış Araştırma-Planlama-Koordinasyon Kurulları-APK'lar, Va-

liler başkanlığındaki İl Koordinasyon Kurulları aracılığıyla ayrıntılı uygulama planlarına kavuşturulan)

- Kesit konularda koordinasyonu yürüten
- İzleyen, değerlendiren ve öneriler sunarak plan uygulamasının sevk ve idaresinde Başbakan'a destek sunan

bir "üst kurum" dur.

Plan Uygulamasının Genel Denetimi :

- Hükümet, bütün uygulamalarında olduğu gibi, Plan uygulaması konusunda da Meclis denetimine tabidir.
- Öngörülemeyen büyük olaylar karşısında Plan veya Program'da önemli değişiklikler gerekirse, DPT'den başlayıp TBMM'de onayla sona eren tüm yasal süreç tekrarlanmak zorundadır.
- Kamuoyu izleme ve denetimi (basın-yayın, bilimsel yayınlar, sivil toplum kuruluşları)
- Hükümet'in halk tarafından denetimi genel seçimlerle yapılmaktadır.

Planların Kapsamı ve İçeriği

1. Demokratik Türk Sanayi Toplumunu Tasarımı: Türkiye'nin gelişmesi ve dünyadaki yerinin güçlenmesi sürecinin yeni bir aşamasına 1960'larda planlı yaklaşımla geçilmiştir. Anayasa'da, planlı kalkınmanın:

"İktisadi, sosyal, kültürel kalkınma"

boyutlarını içerecek şekilde sağlanması öngörülmüştür.

İktisadi alanda planlamanın işlevi: her aşama için Türkiye'ye uygun önemli iç ve dış pazarları dikkate alarak, bu pazarlara uygun sanayi yapısı oluşumunu öngörmek, tüm sektörlerdeki üreti-

min niceliksel ve niteliksel gelişimini yönlendirmek, iktisadi ortamda bununla bağlantılı değişimi desteklemek ve piyasa ekonomisine geçişi adım adım sağlamaktır.

Sosyal alanda planlamanın işlevi:

demokratik Türk sanayi toplumu yapısını meydana getirecek bilginin tabana yayılması, davranışa dönüşmesi, gelişmeci Türk insanı örneğinin yetişmesi, toplumsal örgütlenme, kamu yönetimi dahil sistem çarklarının tasarımı ile kurumlarının yönlendirilmesinin verimlilik artışı ve demokratikleşme ilkeleriyle yapılmasıdır.

Kültür alanında planlamanın işlevi:

Türk toplumunun toprak kültürü aşamasından demokratik ve sanayi kültürü aşamasına üst düzeyde bütünleşerek geçmesine yardımcı bilgi ve teknoloji, sanat, norm, değer, tutum, kurum modelleri ve işleyiş kurallarının geliştirilmesini ve yaygınlaşmasını sağlayıcı desteklemeyi yapmak ve bunu daha ilerdeki sağlıklı dönüşüm aşamalarına taşıyıcı düzenlemeleri getirmektir.

Teşkilatlanma alanında planlamanın işlevi:

Bu işlevlerin yerine gelmesi için yatay, dikey, kesit ve mekan planlama araçları ile tüm sistemin kapsanması (her kademedeki planlanmasa bile gözden geçirilmiş olması) gerekir. Bunun için **bölgesel çözümler** ve **idarede yeniden düzenleme** gerekleri önşart olarak tüm yaklaşımlarda yer almak durumundadır.

Bu gereklere kapsamlı planlama yaklaşımı ile de, stratejik planlama yaklaşımı ile de cevap verilebilir. Seçilen yaklaşımın gerektirdiği yöntemleri kullanarak, planlarımız **üç aşamalı** olarak yapılmaktadır:

- Makro planlama (ülke geneli plan)
- Sektör planlamaları (işkolu planları)
- Proje planlaması (yatırım planları)

Sektör ve proje planları, bölge planları ve gerekli kamu yönetimi düzenlemeleriyle de desteklenmiş olarak ele alınmaktadır. AB'ne uyum süreci ile alt bölge planlarının derinleştirilmesi daha da önem kazanmaktadır.

21. yüzyılda, demokratik bilgi toplumuna dönüşümün uluslararası bölgeler ve küresel boyutlarda yerine getirilebilmesi için ekonomik, sosyal, kültürel ve yönetim planlamanın yeni teknikler kazanarak gelişmesi devam etmektedir.

2. Kalkınmanın En Önemli Aracı Üretim Gücü: Üretim gücünün nicelik ve nitelik olarak yükseltilmesi için kaynak kullanımını yönlendirmek suretiyle tüm üretim girdilerinin donanımlılık düzeyinin yükseltilmesi amaçlanmaktadır. Böylece, sabit sermaye, insan sermayesi, sosyal sermaye, doğal sermaye, mali sermaye vb. birikip katlanarak, birbirini besleyerek daha yüksek katma değer yaratma ve değerlerin daha büyük payını yurtdışında bırakma yoluna sokulabilir. Giderek, sermaye türlerinin daha büyük oranları üretime ve rekabete açılmaya yöneltilebilir.

3. Kalkınmada İşbölümü: Bütün ekonomiler karmadır. Fark, karmalığın derecesine kimin karar verdiği ve hangi ilkeleri kullandığındadır. Kalkınmada:

Özel Kesim : Gelişmeyi sağlayacak temel ekonomik faaliyet kaynağıdır. Planlar özel kesim için **yol göstericidir**.

Kamu Kesimi : Kalkınma Hedeflerini ve hızını gerçekleştirmek üzere bir vasıta. Planlar kamu kesimi için **emredicidir**.

Türk planlamacılığının yönü; ekonomide özel kesimin payını artırmak, de-

mokratik topluma ve serbest piyasa düzeyine geçişi yönlendirmek, yurtdışı rekabeti yürütebilecek yapıyı desteklemek olmuştur.

4. Ekonomi ve Toplumun Kapalıktan Açıklığa Geçirilmesi: Türkiye sosyo-ekonomik politikalarını, toplumun iç yapısı ve iç pazarı güçlendikçe ülkeyi dışa açacak şekilde yönlendirmiştir. Planlı dönemde 3 Uzun Vadeli Kalkınma Stratejisi kurulmuş; bunların uygulamaya aktarılması 8 orta Vadeli Planla olmuştur.

*Strateji :
İmkanlarla hedeflerin bağdaştırılması sanatıdır.*

- 1. 15 Yıllık Birinci Uzun Vadeli Kalkınma Stratejisi (1963-1977)**
- 2. 22 Yıllık İkinci Uzun Vadeli Kalkınma Stratejisi (1973-1995)**
- 3. Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. Yıl Stratejisi:
23 Yıllık Üçüncü Uzun Vadeli Kalkınma Stratejisi (2001-2023)**

15 Yıllık Birinci Uzun Vadeli Kalkınma Stratejisi (1963-1977): İthal ikameci karma ekonomi ve içe dönük toplum yapısı içinde sanayinin altyapısını ve iç pazarı oluşturma hamlesini yapmıştır.

22 Yıllık İkinci Uzun Vadeli Kalkınma Stratejisi (1973-1995): Henüz Birinci Strateji dönemi bitmeden, Anlaşmalar kesinleşince, Avrupa Ekonomik Topluluğu ile 1995'te nihai aşama gümrük birliğine geçişi sağlamak ana hedefiyle hazırlanmıştır. Gümrük duvarları tedricen indirilerek AET'ne uyumu düzenlemektedir.

1 Ocak 1996'da A.T. ile gümrük birli-

ğine girişi izleyerek, uzun vadeli stratejiden yoksun geçen kısa bir dönemden sonra, DPT'nin kuruluşunun 40. yılında, Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. Yıl Stratejisi hazırlanmıştır:

23 Yıllık Üçüncü Uzun Vadeli Kalkınma Stratejisi (2001-2023): Türkiye, 2023'te çok yönlü birikimli ağırlığıyla dünyanın ilk 10 ülkesi arasına girmeyi hedef almaktadır. Kalkınma hızının giderek yükselmesi ve yıllık ortalama büyümenin yüzde 7 dolayında olması hedef alınmıştır. Büyümenin yüzde 30'u verimlilik artışı ile sağlanacaktır. Yüzde 22 dolayında olan toplam yatırım harcamalarının GSMH içindeki payı 2023 yılında yüzde 27'ye çıkması hedefdir. Lise okullaşması yüzde 100, yükseköğretim okullaşması çağ nüfusunun yarısını kapsayacak şekilde planlanıp uygulanacaktır. Açık toplum-açık ekonomiye tamamen geçilmesi, "bilgi çağı"nda ve "teknoloji üretimi ve sahipliği" nde pay sahibi olunması temel hedeflerdir. Bu bağlamda AB'ne uyum özgün ve kimliğimizi bilinçlendirici tarzda olacaktır.

Türkiye'nin hedef aldığı toplum yapısı: Atatürk'ün gösterdiği çağdaş uygarlık düzeyini aşma hedefi doğrultusunda, 21. yüzyılda maddi, toplumsal ve fikri kültür ve uygarlığın kendine uygun en ileri aşamasına ulaşarak dünya standardında üreten, gelirini adil paylaşan, insan hak ve sorumluluklarını güvenceye alan, hukukun üstünlüğünü, katılımcı demokrasiyi, laikliği, din ve vicdan özgürlüğünü en üst düzeyde gerçekleştiren, küresel düzeyde etkili bir dünya devleti olmaktır. Türkiye, mevcut birikimini temel alarak bu hedefleri gerçekleştirebilecek güce sahiptir.

Planlar ve Plan Uygulamaları

Kendi içinde, "değişim" içi boş bir kavramdır. Artı yönde veya eksi yönde de-

ğişimlerden veya değişim eğilimlerinden bahsedilebilir. Gelişigüzel değişimlere açık olmak toplumları ve idareleri omurgasızlaştırıcı etkiler yapar. Kalkınma planlamacılığının ve planlı uygulamanın işi "gelişim" yönünde, diğer bir deyişle, artı yönde değişimi elde etmektir.

Uzun vadeli stratejileri hayata geçirecek dilimler **Beş Yıllık Orta Vadeli Kalkınma Planları'dır.**

Kalkınma Planlaması:

Bir değişim yönetimi aracıdır.

Kalkınma Planı:

Hükümetin değişim yönetimi politika belgesidir.

Plan hazırlamak, tek başına bir anlam ifade etmez. Planlar uygulanmak için yapılır. Demokratik planlı kalkınmada, plan uygulaması, hükümetlerin ve icracı kuruluşların görevidir. Bunun için, plan hazırlığının başarısı ile, plan uygulamasının başarısı ayrı ayrı ölçülmelidir.

Bugüne kadar 8 kalkınma planı hazırlanmış ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce kabul edilmiştir. İlk 4 plan kapalı ekonomiye dönük toplum döneminin planları, son 4 plan ekonomi ve toplumun giderek dışa açılmasının planlamalarıdır.

Bütün planların hazırlanmasında tüm toplum kamu ve özel kesim kurumları ile, uygulanmasında ise bütün özel ve kamu çalışan kesimler ile icracı dairelerin idarecileri, özellikle il idareleri, işçi kuruluşları ve odalar yer almışlardır.

İçer Dönük Dönemin Planları:

1. **Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)**
2. **İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)**
3. **Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)**
4. **Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)**

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967): Sanayileşmenin ve nitelikli işgücünün yetiştirilmesinin yönünü belirlemiştir. Planın uygulanması bizzat Başbakan İnönü'nün yakın takibi ile gerçekleşmiştir. Sayın İsmet İnönü her hafta Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarı odasına gelir, uygulamanın seyrini buradan takip eder, sevk ve idaresini gözden geçirir, acil toplantıları anında burada yapar ve belli günlerde topladığı Yüksek Planlama Kuruluna bizzat başkanlık ederdi.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972): Sanayileşme-tarımda modernleşme-şehirleşme üçgeninde planlanmış, bu amaçla temel sanayilerde ve alt-yapıda atılım planıdır. Planın uygulanması bizzat Başbakan Demirel'in yakın takibi ile gerçekleşmiştir. Sayın Süleyman Demirel sık sık Yüksek Planlama Kurulunu toplar, 3 aylık uygulama raporlarının sonuçlarına göre istediği gibi ilerlemeyen konularda DPT uzmanlarıyla birlikte ilgili Genel Müdür, Müsteşar ve Bakanlarını toplu halde değerlendirmeye davet eder, en kısa vadede sonuç almak üzere talimatları bizzat verir. Projeleri tüm ayrıntılarıyla hafızasında tutmasıyla, davası yürüyen projelerin mahkeme dosyalarını bile bilmesiyle ün-lüydü.

Plan uygulamaları her an ve bizzat Başbakan ve Bakanlar Kurulunun birinci derecede ilgisi ile yürütülmekte idi. Bunun sebebi, planların icrasının Bakanlar Kurulu'nun yükümlülüğünde olmasının yanında gerekli kamu yönetimi reformu yapılamamış olduğu için, planlı icraatın büyüklüğünde eski klasik kamu yönetimi iklimi içinde başlamak ve devam etmek zorunluluğuyula karşılaşmış olmasıdır. Bu güçlük, devletin en üst kademelerinin özel gayreti ile yenilmeye çalışılmıştır. Bu sayede, ilk iki plan gerçekleşmesi yüksek olan planlar olmuştur.

ENFLASYON

% 5

KALKINMA HIZI

% 7

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977): AET'na hazırlığın başlatılması ve iktisadi politika-sosyal politika koordinasyonunun teknik ve idari çözümlenmeleri açısından önemli bir belgedir. Üçüncü Plan döneminden itibaren Türkiye'de siyasi alanda koalisyon hükümetleri döneminin başlamasıyla bağlantılı olarak plan uygulamalarının bütünlüğünde ve koordinasyonunda güçlükler artmıştır.

On yıl içinde, toplum kesimlerinde geleceği yönlendirmenin önemi konusundaki bilinç hızla uyanmıştı. Çeşitli kesimler plana damgalarını vurmak için önemli bir mücadele içine girdiler. DPT'nin aynı verileri kullanarak Dördüncü Plan tasarısı olarak üç ayrı plan hazırlanmıştır.

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983): Plan'ın nihai stratejisi bizzat Başbakan Bülent Ecevit'in kaleminden çıkmıştır. Sosyal politikalar yönünün ağırlıklı olmasının yanısıra sanayinin yapısının güçlendirilmesini de amaçlan-

maktaydı. Plan'ın ilk yılında ekonomik bunalımla karşılaşılması, Plan uygulamasına özel bir düzen getirilerek devam edilmesini gerektirmiştir. Bu plan döneminde, kapalı ekonomi politikalarıyla devam edilemeyeceği konusunda hükümetler ikna edilebilmiştir.

İçe dönük dönemin bu 4 planı dengeli büyüme hedefli, "ithal ikameci sanayileşme" politikalarına ve genel denge anlayışına dayalı kapsamlı planlamalar idi. Türkiye bu dönemde önemli ölçüde altyapı, üretim kapasitesi ve toplumsal yeterlilik birikimi kazanmıştır.

Dışa Açılmaya Geçiş Planları:

5. **Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)**
6. **Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)**
7. **Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)**
8. **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)**

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989): "İhracata yönelik sanayileşme" politikaları ile dışa açılmanın uygulamasını amaçlayan bir yapısal dönüşüm planıdır. Toplumun demokratikleşmesi ve ekonominin serbest piyasa düzenine dönüştürülmesi iki kez Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı yapmış dönemin Başbakanı Turgut Özal tarafından bizzat yönetilmiştir. Hedeflerin gerçekleştirilmesinin yüksek olduğu ve her alanda birikmiş bekleyen reformların yapılabildiği bir dönem olmuştur. Yapısal dönüşümün uygulamasında acele edilerek yapılan kısmi değişik-

liklerin ve hızlı dışa açılmanın sistemde sorunlar doğurduğu gözlenmiştir.

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994): Dışa açılmanın pekiştirilmesi için zayıf kalmış kurumsal düzenlemelerin geciktirilmemesi gereğini ve politikalarını ortaya koyan plandır. Ancak, tekrar siyasi istikrar sorunlarının belirmesi nedeniyle uygulamada plan dışına çıkılması ve dağınıklıklar artmıştır. Enflasyon yükselmiştir.

Serbestleşen toplumlarda yapılması kaçınılmaz görünen "merkezi planlama-serbest piyasa" tartışması bu dönemde, en önemli toplumsal birikimlerimizden olan **demokratik kalkınma planlamacılığı** fikri gözden kaçırılarak yaşanmıştır. O derecede ki, serbest piyasa ile kurlsız piyasa eşanlı hale gelmeye başlamıştır. Oysa, planlı kalkınmanın serbest piyasa kuramı ile gelişmediği 1930'lu yıllardan itibaren Keynes tarafından ispatlanmıştır. Keynezi görüşleri sürdürsün veya sürdürmesin, bütün ülkelerde bütün hükümetler piyasa ekonomisinin arızalarına karşı yönlendirme yapagelmışlerdir, demokratik planlama yöntemleri gelişmeye devam etmektedir. Çünkü hızlı küreselleşme daha etkin devlet yönetimini gerektirmektedir. ABD 1994 yılında geçirdiği bir Kanun'la tüm eyaletleri eyalet boyutunda stratejik planlarını yapmaya yönlendirmiştir. Bunun en son örneği, AB'nin tüm üye ve aday ülkelere yaptığı kalkınma planları hazırlama çağrısıdır.

Muhakkak ki, her ülkenin kendini geleceğe hazırlama ihtiyaçları farklı farklıdır. Piyasaların tam işlev göremediği ülkelerde bir miktar daha kapsamlı bu müdahalenin bir plan çerçevesinde yapılması ve izlenmesi daha akılcı bir yol olmaktadır. Kalkınma açığı ve/veya ileri hedefleri olan ülkeler bunu uzun vadeli stratejiler ve plan-

larla yaparlar. Bu ihtiyacın had safhada olduğu bir dönemde, zihin bulanıklığına sürüklenilmesi ve sağlıklı dönüşümün yara alması tehlikesine karşı Türkiye'yi planlı dönüşüm için uyarıcı kesimleri destekleyici yönde TÜSİAD'ın beklenmedik çıkışı, taşların yerine oturmasına yardımcı olmuştur.

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000): Dünya ekonomisiyle bütünleşme sürecini vurgulayarak, rekabet edebilirlik düzeyinin yükseltilmesi projelerini öne çıkarmıştır. "Stratejik planlama" yaklaşımına geçen ve yapısal düzenlemeler getiren bir plandır. Ülkemizde yapısal ve kurumsal düzenlemelerin yapılması gereği halen devam etmektedir.

Son iki planın uygulamasında icracı kuruluşların yönetim ve denetimindeki dağınıklık sonucu fiyat istikrarı ve borç yönetiminin elden kaçması nedeniyle ortaya çıkan aksaklıklar uluslararası finans kuruluşlarının devreye girmesini gündeme getirmiş ve toplumda üzüntü yaratmıştır.

Yönetim bütünlüğünün ve denetim ilkeliliğinin sağlanması için ilgili kuruluşların tek elde toplanması tek yol değildir; en iyi yol da bu olmayabilir. Plan, program ve bütçe uygulamalarının koordinasyon mercii Yüksek Planlama Kurulu ile Para ve Kredi Koordinasyon Kurulu'dur.

Son gelişmeler topluma, "planın en çok gerektiği dönemlerin istikrarsızlık veya hızlı değişim dönemleri olduğu"nu yeniden hatırlatmıştır. Türkiye'nin hızlı dönüşüm ihtiyaçları yanında küreselleşmenin yarattığı hızlı değişim akımının birlikte ve iyi yorumlanması gerekmektedir. Kendini akıntıya bırakmış bir yaprak mı iyidir, yoksa fırtınada pusula kullanan bir kaptan mı?

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005): Ekonomik istikrarın

sağlanması yanında, yapısal ve kurumsal düzenlemeler, rekabet gücünün artırılması, AB'ne uyum, bilgi çağına geçişin altyapısının oluşturulmasına başlanması, teknoloji üretimi ve gelir dağılımındaki farklılıkların azaltılmasında etkileşimli yaklaşımla bölge ve il planlamalarına öncelik verilmesine göre hazırlanmış ve TBMM onayı ile yürürlüğe girmiştir.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın ilk iki yılı İstikrar Programını, ilk üç yılı AB için Ulusal Programı da kapsayacak şekilde hazırlanmıştır. Bu programlar Plan'dan süzülerek ayrıca da izlenebilmektedir. Planların Yıllık Programları kısa vadeli döner planlar şeklinde hazırlanabildiği için, sözkonusu özel programlarda gerekenler uzatmalar Plan'ın Yıllık Programlarıyla, Plan tutarlılığı içinde getirilebilecektir.

Sekizinci Plan dönemi için hedeflenen yıllık ortalama büyüme hızı yüzde 6,7'dir. Halen Plan'ın Yıllık Programlarından ikincisi uygulanmaktadır. Devlet Planlama Teşkilatı'nda 8. Plan'ın uygulamaya aktarılmasına yardımcı konular üzerinde çalışmalar ve koordinasyon devam etmektedir:

- Ekonomik **İstikrar Programının tamamlanmasında** başarı
- Uygulamanın koordinasyon ve denetiminin yeterince etkili yapılması için **yapısal ve kurumsal düzenlemeler**
- Etkileşimli **bölge planlamalarının** artırılması ve çok sayıda Bölge Planı'nın uygulamaya geçirilmesi
- **İl planlamalarının** başlatılması
- İşletme, işdalı, işkolu, ülke boyutunda **rekabet edebilirliği geliştirme** programları
- **Teknoloji geliştirme** ve uygulamaya koymanın teşviki projesi
- Üç yıllık **orta vadeli bütçe planlamasına** geçişin hazırlığı

- AB müktesebatının alınması için kısa ve orta vadeli **Ulusal Program**
- **Kişisel amaçları ile ülke hedeflerini bağdaştırma bilinci ve becerileri** kazanmış demokrat-gelişmeci-girişimci Türk insanı örneğinin yetiştirilmesi için yeni eğitim yaklaşımı
- **Demokratikleşme** için toplumsal ve kurumsal dönüşüme destek programları
- Cumhuriyetimizin kültür hedefi olan demokratik **Türk-Batı Sentezi** oluşumunun Uzun Vadeli Strateji döneminde somut önermeler sunabilmesi için programlı yaklaşımlar geliştirilmesi.

Planlar uygulanmak için yapılır.

Türkiye'nin bugüne kadar olan kalkınma deneyimi, planlamanın ülke gerçekleri ve ileri tekniklerle yapılmasından çok, planların zaman zaman uygulamada tutulmasında sorunları bulunduğu işaret etmektedir: Bu bir siyasi irade ve idarenin kalkınmaya ve sağlıklı değişime destek sunabilme ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde yeniden düzenlenmesinde süreklilik bulunması konusudur. Piyasaların kendi işleyişleri içinde hasıl edebilecekleri kalkınma sınırlıdır. İvme yaratacak, sinerjiyi çoğalttıracak stratejik planlara olan ihtiyaç devam edecektir. Türkiye, 21. yüzyıl başında, hızlı kalkınma plan ve programlarının uygulamaya aktarılmasında etkinlik kazanılması ve AB'ne uyum yönünde yine bir **"idari reform"** gündemi ile karşı karşıya bulunmaktadır. Küreselleşme ortamında, bu reformun parçalı ve ülke yönetimini dağıtacak uygulamalarla yapılmasının sakıncalarına karşı dikkatli olunması gereği her zamankinden daha fazla mevcuttur. Yeni teşkilatlanmaların, kurumsal yeniden düzenlemelerin ve süreçlerin yeniden tasarlanmasının koordinasyon odağı Yüksek Planlama Kurulu (YPK)'dur.

21. yüzyıl; uluslararası kuruluşların, uluslararası şirketlerin, uluslararası bölgesel birleşmelerin, özellikle güçlü devletlerin **gelecek planları için stratejik planlamalar çağıdır**. OECD, gelişmiş ülkeleri ortak politikalara yönlendiren bir üst strateji kuruluşuna dönüşmektedir. Dünya Ticaret Örgütü küresel boyutta serbest ticaretin kurumsallaşması planlaması ve uygulamasını adım adım ilerletmektedir. Avrupa Birliği Komisyonu AB iç pazarı adına derinleşme politika ve planlarıyla uyumlaşmayı daha ileriye taşıma faaliyeti içindedir. Güçlü toplumlar, stratejik gelecek planları uygularken, bir yandan da uluslararası zeminlerdeki kararların kendi planlarına uygun şekilde oluşması için etkili bir faaliyet içinde olmak durumundadırlar.

***Eğer planınız yoksa,
başkalarının planlarının
bir parçası olursunuz !***

Türkiye'de kalkınmanın bugüne kadarki kazanımlarının içinde DPT vardır. Kalkınma ve gelişme daha düzenli bir ortamda devam etmek durumundadır. DPT bundan sonraki gelişmenin de öncüsü olacak birikime ve kuvvetli uzman kadrosuna sahip **Türkiye'nin beyin ve hafıza kuruluşu** olarak ülkemizin hizmetindedir.